

And five years later when I found Jill and, by the way, like all educators, she has a healthy degree of skepticism. [Joe Biden's speech at the NEA Annual Meeting & Representative Assembly. July 03, 2011].

Кліше використовуються для посилення потенціалу впливу у мовленні. Використання клішованих елементів та їх відповідність стереотипам адресата забезпечує ефективність інтенції впливу та зміни свідомості адресата.

These are tough times for many of you. ... Fight for our children's future. [John McCain's Presidential Nomination Speech]

Are we on the eve of a new cold war? [Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress. September 09, 2014].

We stand with you, the NEA, because with you, we can and will literally – it sounds trite, but restore the American dream. [Joe Biden's speech at the NEA Annual Meeting & Representative Assembly. July 03, 2011].

Евфемізми широко вживаються у політичних промовах, здебільшого, щоб в межах політичної комунікації вплинути на суспільну думку шляхом спотворення та пом'якшення певних явищ та фактів політичної дійсності.

I want to acknowledge – I want to acknowledge, as we should every night, the incredible debt we owe to the families of those 6,473 fallen angels and those 49,746 wounded, thousands critically, thousands who will need our help for the rest of their lives. [Joe Biden's speech at the Democratic National Convention. September 06, 2012].

Clearly I am not talking about a military solution of the Crimean problem. [Petro Poroshenko to the Joint Session of the United States Congress. September 09, 2014].

And children with special needs inspire a special love. [Sarah Palin's VP Nomination Speech].

Гумор та іронія використовуються доволі обережно, оскільки навіть заздалегідь обдумані і підготовані жарти можуть не справити потрібного враження і аудиторія може не зрозуміти інтенцію. Зазначимо, що жарти із нотками образи, навішування ярликів сприймаються зазвичай негативно, але все ж мають місце у спонтанній політичній комунікації.

I'd like to quote a poem, if you'll forgive me, from an Irish poet. My colleagues always kid me back home saying I'm always quoting Irish poets because I'm Irish. That's not the reason. I quote them because they're the best poets in the world. That's why.

[Joe Biden's remarks to the Global Entrepreneurship Summit. November 20, 2014]. Епітети допомагають слову або вислову отримати потрібне забарвлення і вплинути на точку зору адресатів: *mounting debts, stagnant wages, tough talk, ill-conceived war, sweeping ethics reform, abiding desire, disastrous policies, bitter partisanship.*

On this day, we come to proclaim an end to the petty grievances and false promises, the recriminations and worn-out dogmas that for far too long have strangled our politics. [Barack Obama Inaugural Address. January 21, 2013]

We must tackle this poisonous thinking at home and abroad and resist the ideologues' attempts to divide the world into a clash of civilizations. [David Cameron's Speech at Israel's Knesset. March 12, 2014]

But we also seek a world, it's in our naked self-interest to want a world where everyone everywhere can reach their full potential in their own society. [Joe Biden's remarks to the Global Entrepreneurship Summit. November 20, 2014].

Now to be fair, some GOP candidates also raised mammoth amounts of cash... [Sarah Palin's Speech at the Restoring America Tea Party of America Rally in Indianola, Iowa. September 04, 2011].

Фразеологічні одиниці слугують посиленню образності промови. Велика частина фразеологізмів, крім номінативної і комунікативної функцій, виконує в мові емоційно-експресивну функцію, чим пояснюється широке використання фразеології в політичних виступах.

It took Ukraine 7 long years to walk the terrible, thorny road towards the political association and economic integration with the EU.

Their cold-blooded killing (just like the barbaric treatment of their remains afterwards) showed that whoever floods Europe with uncontrolled weapons – puts millions of lives at risk. [Petro Poroshenko at the ceremony of signing the Association Agreement between Ukraine and the European Union. June 27, 2014].

Підсумовуючи зазначимо, що сьогоденні політики актуалізують певні комунікативні наміри, які знаходять своє мовне вираження на різних рівнях. З'ясовано, що найбільш емоційно експресивними є промови, де метою політика є змінити свідомість адресата, вплинути на його бачення ситуації, скорегувати світогляд, і саме тому реалізація даної інтенції вимагає використання експресивної та оціночної лексики, тропів, стилістичних фігур, які використовуються для збудження емоційної реакції адресата. **Подальшого дослідження** потребує встановлення взаємодії прагматичних, семантичних та стилістичних властивостей мовних одиниць в англомовному політичному дискурсі з точки зору їх функціонування та перекладу.

Література:

1. Москальская О. И. Грамматика текста / О. И. Москальская. – М. : Высш. школа, 1981. – 183 с.
2. Научук О. В. Когнітивні та прагматичні характеристики порад у сучасній англійській мові: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. / О. В. Научук. – Донецьк, 2010. – 20 с.
3. Почепцов О. Г. Интенциональный анализ / О. Г. Почепцов // Речевые акты в лингвистике и методике. – Пятигорск : ПГИИЯ, 1986. – С. 170–181.
4. Серль Дж. Природа интенциональных состояний / Дж. Серль // Философия, логика, язык. – М. : Прогресс, 1987. – С. 96–127.
5. Формановская Н. И. Соотношение интенционального и пропозиционального компонентов в высказывании / Н. И. Формановская // Русский язык за рубежом. – 1996. – № 1–2–3. – С. 42–47.
6. Федорова Л. Л. Типология речевого воздействия и его место в структуре общения / Л. Л. Федорова // Вопросы языкознания. 1991. – № 6. – С. 46–50.

УДК 811.111:39

Т. М. Гузій,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ДУША / ДУХ/, БОГ У РЕЛІГІЙНОМУ СВІТОГЛЯДІ ДРЕВНІХ АНГЛОСАКСІВ

У статті розглядається концепт ДУША / ДУХ на основі пам'яток давньої писемності, таких як «Beowulf» (VII-XI ст.), «Dream of the Rood» (X ст.), «Daniel» (X ст.), «Juliana» (X ст.), «Elene» (X ст.). Увага автора зосереджується на виявленні засобів вербалізації концепту ДУША / ДУХ, які поєднують в собі язичницькі та християнські мотиви та допомагають ширше розкрити поняття Бога в культурі древніх англосаксів.

Ключові слова: концепт, Бог, дух, душа, древні англосакси.

В статье рассматривается концепт ДУША / ДУХ на основе памятников древней письменности, таких как «Beowulf» (VII-XI вв.), «Dream of the Rood» (X в.), «Daniel» (X в.), «Juliana» (X в.), «Elene» (X в.). Внимание автора сосредоточено на выявлении средств вербализации концепту ДУША / ДУХ, которые сочетают в себе языческие и христианские мотивы и помогают шире раскрыть понятие Бога в культуре древних англосаксов.

Ключевые слова: концепт, дух, душа, древние англосаксы.

In the article concept SOUL / SPIRIT on the material of ancient literature, such as «Beowulf» (VII-XI century), «Dream of the Rood» (X), «Daniel» (X), «Juliana» (X), «Elene» (X) is examined. The author focuses on identifying verbalization means of the concept SOUL / SPIRIT, which combine pagan and Christian motifs and helps to reveal broader the notion of GOD in ancient Anglo-Saxon culture.

Keywords: concept, spirit, soul, Anglo-Saxons.

На сьогоднішній день лінгвоконцептологія є сучасним напрямком лінгвістики, яка розвивається на стиці когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології; усе більше зростає кількість наукових праць, присвячених як теоретичним основам лінгвоконцептології, так і окремим конкретним концептам. Концепт зберігає знання, досвід лінгвоспільнот і процесів пізнання світу, висловлює їх культуру та історію, виступає свого роду мостом, що об'єднує лінгвокультурологічний і лінгвокогнітивний підходи. Такі концепти, як БОГ, ДУША, ДУХ, ДОЛЯ, ІСТИНА, РЕЛІГІЯ є базовими показниками духовності кожної окремої лінгвоспільноти та відображають її світогляд. Ціль нашої статті – проаналізувати вербалізацію концепту ДУША / ДУХ, БОГ у релігійному світогляді древніх англосаксів.

Концепт БОГ невід'ємно поєднаний з концептом ДУША. Душа є найвищою цінністю людини, через яку відбувається зв'язок людини з Богом. Семантичне дослідження даного концепту допомагає ширше розкрити змістові характеристики концепту БОГ. Людська душа й Бог – це поняття, генетично пов'язані між собою. Біля витоків релігійного світогляду лежить уявлення про схожість між людиною і світом: так само, як і людина, світ має подвійну природу – її видиме, матеріальне тіло (Космос, Усесвіт) приховує під собою невидиму, нематеріальну «душу» («душа світу», «світовий дух», «вища духовна субстанція», «Бог») [6].

А. Вежбицька описує концепт ДУША як 1) частину бінарної конструкції (друга – тіло); 2) невидиму сутність; 3) ту, що належить іншому світу – благому, нематеріальному; 4) вона – джерело моральності [10, с. 43].

О. Л. Бессонова, аналізуючи концептуальну метафору, розширює семантичний простір концепту та виділяє 9 метафор: душа є вмістилище, душа є страдницький об'єкт, душа – матеріальна цінність, душа – творіння бога [1, с. 59–62].

Іноді в деяких джерелах душа співвідноситься з духом. Слід розмежовувати ці поняття. Із філософської точки зору поняття дух на відміну від «душі» акцентує об'єктивну значимість свого змісту та його відносну незалежність від стихії емоційних переживань [7].

На думку Ю. С. Степанова уявлення «душі» та «духу» чітко концептуалізовано, коли під духом мається на увазі найвища здатність душі, за допомогою якої людина входить у спілкування з Богом [5, с. 720].

І. В. Бурнос, дослідивши концепти ДУША, ДУХ у співставленні з англійськими на матеріалі «mind», «soul», «spirit», стверджує, що концепт SOUL співпадає з російським концептом ДУША в суугобо церковному уявленні про душу як цінність, яку треба спасти, але можна втратити, а також в уявленні про душу як осередок почуттів та думок людини, її характерних якостей. Дух пов'язаний в церковному уявленні з внутрішньою силою людини та є лексемою, пов'язаною етимологічно з душею і диханням [2].

Для більш детального визначення таких понять, як дух та душа, звертаємося до етимології слова та виявляємо, що давньоанглійська (далі – д. англ.) лексема *sawol* є «духовна та емоційна частина людини, живе існування; життя, жива істота» походить від прагерманського *saiwalo* (споріднене з давньосаксонською (далі – д. сакс.) *seola*, давньоісландською (далі – д. ісл.) *sala*, давньофризською (далі – д. фриз.) *sele*, давньонімецькою (далі – д. в. нім.) *seula*, готською (далі – гот.) *saiwala* неточного походження). Іноді вважають, що спочатку слово значило «те, що прийшло з моря або належало йому», тому що вважалося проміжною посадкою душі перед народженням чи після смерті; якщо це так, дане слово походить від прагерманського *saiwaz* (море) [9]. Душа означає живу субстанцію, яка дається людині перед народженням і не зникає після смерті.

Сучасна англійська лексема *spirit*, що перекладається як *дух*, з'явилася у середині 13 ст. та позначала «живе начало в людині та тваринах» від англо-французького *spirit*, давньофранцузької *espirit* «душа, дух», прямо від латинської (далі – лат.) *spiritus* «дихання (вдох, також вітру), дихання бога, життя» також «характер; піднесений настрій, енергія, мужність; гордість, надмірність», споріднене з *spirare* «вдихати», від давньоіндоевропейської (далі – д. інд.) *(s)peis* «дути» [9].

На позначення духу в давньоанглійській мові вживалася лексема *gast* «дух, життя, дихання, хороший чи поганий настрій, ангел, демон», походить від давньогерманського *ghoizdoz* (споріднене з д. сакс. *gest*, д. фриз. *jest*), від д. інд. кореня *gheis* «бути схвильованим, здивованим, переляканим» (споріднене з санскритом *hedah* «гнів»; гот. *usgaisjan*, д. англ. *gaestan* «лякати»). [9]. Звертаємо увагу на походження лексеми *gast* від дихання, в уявленнях древніх германців воно є основою життя, тобто дихання розуміється як дух, що є внутрішнім показником життя людини, її внутрішньою силою.

У пам'ятках давньоанглійської писемності на позначення концепту ДУША вживаються лексеми *sawol* та *feorh*.

У давньоанглійській пам'ятці «Beowulf» в одному з епізодів описується смерть героя. Душа при смерті відділяється від тіла, що є християнським бачення душі:

д. англ. ...*him of hredre gewat sawol secean soðfastra dom* (Beowulf 2819–2820) – «З його грудей вийшла душа шукати дім святих».

Груди є місцезнаходженням душі в уявленні древніх англосаксів, тут локалізуються душевні переживання людини. У християнському світогляді душа є найвищою цінністю людини, що прагне спасіння, близькості до Бога та відділяється від тіла після смерті.

Душа є найціннішим скарбом, яким володіє людина:

д. англ. *Him wæs geomor sefa, wæfre ond wælfus, wyrd ungemete neah, se done gomelan gretan sceolde, secean sawle hord, sundur gedælan lif wið lice* (Beowulf 2419–2423) – «Його серце було сумним, неспокійним та готовим до смерті, дивно близької, яка повинна прийти до старого чоловіка, вийняти його душевний скарб, пополам розділити життя від тіла».

У давньоанглійській найдавнішій християнській поемі «Dream of the Rood» розкривається тема розп'яття Ісуса Христа; події описуються з точки зору самого хреста у вигляді сновидіння. Постійно наголошується на величності хреста, на його ролі у зв'язку людини з Богом. У християнських віруваннях душа безсмертна та після смерті людини вона відправляється до Бога:

д. англ. ...ac ðurh ða rode sceal rice geseacanof eorðwege æghwylc sawl, seo þe mid wealdende wunian þenceð (Dream of the Rood 119-121) – «Через хрест кожна душа відправиться з землі на небеса, яка буде з повелителем перебувати».

У найдавніших пам'ятках англосаксонської писемності простежується переплітання язичницьких та християнських мотивів. Контексти вживання душі в героїчному епосі також містять два світогляди. Аналіз зазначеної літератури виявив, що лексема на позначення концепту ДУША *sawol* вживається переважно в християнських контекстах, а *feorh* в язичницьких.

Іменник *feorh* означає «життя» (споріднене з гот. *fairnūs* «мир», д. ісл. *fjör* (<*ferhwa*) «життя», д. фриз. *ferch*, д. с. *ferah*, *fera*, д. в. нім. *ferah*, *ferh* «душа, життя, дух», д. в. нім. *fereh-eih*, д. ісл. *fjorr* «дерево; чоловік», д. англ. *firas* (множина) «чоловіки», д. в. нім. *firihi* «народ», кримсько-готською *fers* «чоловік» (< герм. *ferhw*), які формально можуть бути співставлені з індоєвропейським коренем *perk*, останній об'єднав на тільки семи [дерево], [гора] та [грім], але і семи [дерево] та [життя], що є відображенням древніх уявлень про дерево життя [3]. Тобто можна припустити, що іменник *feorh* походить від священного дерева, що символізує життя та в контекстах вживання означає душу, що в язичницьких уявленнях нерозривно пов'язана з життям:

д. англ. *Gehwearf þa in Francna fæþm feorh cyninges, breost gewædu ond se beah somod* (Beowulf 1210-1211) – «Душа короля дісталась франкам разом з убором нагрудним та прикрасою».

Душа в язичницьких уявленнях древніх англосаксів є уособленням життя, здоров'я, і вона нерозривно пов'язана з тілом, на відміну від християнського світогляду, де душа відділяється від тіла і всеціло належить Богу. У давньоанглійській поемі «Daniel», що заснована на мотивах Біблійської книги Даниїла, наголошується на важливості зв'язку душі людини з Богом:

д. англ. *swa no man scyle his gastes lufan wið gode dælan* (Daniel 20-21) – «Так жодна людина не повинна розлучати свою душу від Бога».

Традиція християнського богослов'я у вченні про душу виходила із протиставлення душ тварини та людини. Людина створена по образу та подібності до Бога, та саме її безсмертна душа є, по Григорію Богослову, Боже дихання та світло Боже: душа повинна бути для тіла тим же, чим Бог є для душі. Отці церкви говорили про необхідність очищення душі, що пала в результаті первородного гріха та про можливість повернення її до Бога через Христа [4].

Душа за язичницькими віруваннями може належати не тільки людині, але й будь-якій тварині:

д. англ. ...*heorot hornum trum, holtwudusece, feorran geflymed, ær he feorh seleð, aldor on ofre, ær he in wille hafelan hydan* (Beowulf 1369-1372) – «Олень, сильний рогами, може шукати порятунок у лісі, тікаючи далеко, свою душу віддасть, своє життя на березі, перед тим як він там сховає свою голову».

У давньоанглійській літературі спостерігається деяка нечіткість, розмитість у розрізненні таких понять, як дух та душа. Лексема *gast* може одночасно означати і дух, і душу, однак у релігійних героїчних піснях згадується Святий Дух, лексема *gast* вживається з прикметником *halig*. У релігійній поемі «Daniel» герой отримує Божу благодать через спілкування зі Святим Духом:

д. англ. *Him god sealed gife of heofnum þurh hleoðorcwyde haliges gastes* (Daniel 154-155) – «Бог йому послав благодать з небес через спілкування зі Святим Духом».

У християнстві Бог триєдиний та має три іпостасі: Отець, Син та Святий Дух. У давньоанглійській поемі «Juliana» головна героїня Юліана, яка є християнкою, за відмову вийти заміж за правителя Нікомедії язичника Хелія була запроторена до в'язниці, але Святий Дух і там не залишив її в біді:

д. англ. ...*heofonrices god, in þam nydclafan, nergend fira, heolstre bihelmad. Hyre wæs halig gæst singal gesið* (Juliana 239-242) – «Небесний Господь, спаситель людей, у цій в'язниці, як темряву покрив її. Святий Дух був її постійним супутником».

Але одночасно з релігійним позначенням Святого Духа слово *gast* може означати і злих духів. У древній пам'ятці англійської писемності «Elene» свята Олена за проханням свого сина Константина відправляється в Єрусалим на пошуки хреста, на якому був розп'ятий Ісус. Бог є її постійним супутником та хранителем від злих духів:

д. англ. ...*ond fram unclænnum oft generede deofla gastum* (Elene 301-302) – «І часто уберігав тебе від нечистого диявольського духу».

Разом із тим у давньоанглійській героїчній поезії не йдеться мова про очищення душі, що є благодаттю Божою. Душа є нематеріальною субстанцією, дарованою Богом, через яку відбувається спілкування людини з Богом. Душа є найвищою цінністю, безсмертною сутністю, яка повинна постійно вдосконалюватися та прагнути до Бога. Аналіз номінацій на позначення концепту ДУША на матеріалі давньоанглійської літератури виявив, що в основному лексема *feorh* вживається для позначення душі, яка нерозривно пов'язана з тілом та в цілому з поняттям земного життя, що відповідає язичницьким віруванням англосаксів, а *sawol* є душею у християнському світогляді, вона є найвищою субстанцією, через яку відбувається зв'язок людини з Богом, найбільшою цінністю, що належить творцеві. Лексема *gast* не має єдиного точного визначення й використовується як на позначення світлих Божих сил, Святого Духу, так і темних в християнських та язичницьких традиціях.

Література:

1. Бессонова О. Л. Лингвокультурный концепт ДУША в англоязычной картине мира / О. Л. Бессонова, С. В. Стороженко // Лингвистика XXI века (к 65-летию юбилею проф. В. А. Масловой). – М. : Флинта. – 2014. – Вып. №3. – С. 56–62.
2. Бурнос И. В. Русские концепты «душа», «дух», «ум» в сопоставлении с английскими «mind», «soul», «spirit» (на материале текстов художественной литературы XIX-XX веков): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Ирина Валерьевна Бурнос. – Санкт-Петербург, 2004. – 190 с.
3. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков: в 2-х томах / В. В. Левицкий. – Нац. акад. наук Украины, Ин-т языкознания им А. А. Потебни. – Винница: Новая книга, 2010. – 616 с. + 368 с. + Supplement. – Черновцы: Книги-XXI, 2011. – 152 с. + Supplement-2. – Черновцы: Книги XXI, 2012. – 61 с.
4. Новая философская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://platonanet.org.ua/board/novaja_filosofskaja_ehnciklopedija/dukh/3-1-0-2438
5. Степанов Ю. С. Семантика. Антология / Ю. С. Степанов. – М. : Академия, 2001. – 702 с.
6. Таран В. О. Соціальна філософія: Навч. посіб. / В. О. Таран, В. М. Зотов, Н. О. Резанова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
7. Философский энциклопедический словарь [сост. Е. Ф. Губский и другие] – М. : ИНФРА-М, 1997. – 576 с.
8. The Complete Corpus of Anglo-Saxon Poetry [Online] Available: <http://www.sacredtexts.com/neu/ascp>
9. Online Etymology Dictionary [electronic resource]. – режим доступу: <http://www.etymonline.com/>
10. Wierzbicka A. Soul and Mind: Linguistic Evidence for Ethnopsychology and Cultural History / A. Wierzbicka // American Anthropologist, New Series. – 1989. – No. 1. – P. 41–58.